

ג. כאשר נעקר המזבח ממקומו, אסור לאכול קדשי קדשים. ולרבי ישמעאל אסור אף קדשים קלים, וחכמים חולקים כנ"ל.

הרמב"ם פסק כרבי ישמעאל (וע' זבח תודה).

כאשר המזבח עדיין על מקומו ורק המשכן פורק [כפי סדר הפירוק] – רשאים לאכול, שאף על פי שנסע, הריהו אהל מועד בקדושתו.

מפרש"י (ס: ד"ה קדשים; סא. ד"ה וחד) משמע שאפילו הוסרו הקלעים, לא נפסלו קדשי קדשים ב'יוצא' ורשאים לאכלם. ואולם התוס' נקטו עפ"י מסקנת הסוגיא במנחות שבהסרת הקלעים בטלה קדושת 'מחנה שכינה' וקדשי קדשים נפסלו ב'יוצא'.

מאותו הטעם, אף בעת המסע והפירוק, זבים ומצורעים משתלחים חוץ למחיצה כמו בעת החנייה; זבים חוץ למחנה לוייה, ומצורעים חוץ למחנה ישראל. ע"ע להלן קטו.

דף סא

צג. א. מזבח שבשילה, ממה היה עשוי?

ב. אש שירדה מן השמים למזבח של משה ואש שירדה למזבח של שלמה – מתי נסתלקה?

ג. האם המזבחות שבבית ראשון ושני היו זהים?

א. אמר רב הונא אמר רב: מזבח של שילה של אבנים היה. וכן הביאו מדברי ר' אליעזר בן יעקב בבבלי. בהמשך אמרו לפי תירוץ אחד שכך היא דעת ר' נתן, שהיה של נחושת חלול, מלא באבנים, אבל לפי דעת תנאים אחרת (ברייטא דסדר עולם), בשילה הקריבו על מזבח הנחושת של משה (כ"ה עפ"י פרש"י. וע' שפ"א). ולתירוץ רב נחמן בר יצחק, אפשר שאין מחלוקת בדבר, והיו נמצאים שם שני המזבחות (הגם שהקטירו על החדש. ערש"י).

ב. אש שירדה על המזבח בימי משה, לא נסתלקה מעל המזבח (גם בעת המסע) אלא בימי שלמה. [וגם במשכן שילה שהיה שם מזבח נוסף, לא נסתלקה לגמרי, והיתה משלחת שביבים למזבח השני, או היתה פעמים בזה ופעמים בזה]. אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה. [בימי בית שני לא היתה אש של שמים מסייעת].

ג. שנינו (במסכת מדות), כשעלו בני הגולה הוסיפו על המזבח ד' אמות מן הדרום (ר"ת גרס: מן הצפון) וד' אמות מן המערב. וכן הוסיפו בו שיתין, שקודם לכן היה כמין בור חוץ למזבח שהנסכים מתנקזים מן המזבח לתוכו, ואח"כ כשהוסיפו על המזבח, נקלט אותו בור בתוך תחום המזבח, ועשו נקבים בראש המזבח, כדי שירדו הנסכים משם לשיתין, שסברו שתיה כאכילה, מה אכילה מתעכלת במזבח אף שתיה נבלעת בו.

דף סב

צד. א. האם היו חללים באדמה תחת המזבח?

ב. מהי מדת המזבח הקטנה ביותר שניתן לבנות, ומהי המדה הגדולה ביותר?

- ג. אלו דברים בבנינו של המזבח מעכבים, ואלו דברים ניתנים לשינוי?
 ד. כיצד ידעו עולי הגולה את מקום הבנין ואת מקום המזבח, כדי לבנותם מחדש?
 ה. מהו הכרכוב והיכן היה נתון?
 ו. מהן מדותיו של הכבש הגדול שבמזבח (בבית שני)? באיזה צד של המזבח היה נתון, והאם היה מחובר אליו? אלו כבשים נוספים היו למזבח?
 ז. גזירין שעשה משה – מה היתה מדתם?
- א. דרשו ממזבח אדמה שלא יבנו על גבי כיפים (=קימורים) ולא על גבי מחילות (טפח (עפ"י ר"ש). ואולם בור של שיתין, כיון שנעשה לצורך המזבח, אין חשש בזה. תוס').
- א. המשנה-למלך נסתפק האם גם הכבש דינו כמזבח לענין זה. וכן צדד במנחת חינוך (צה, טו). ואילו במשך חכמה (תבוא כו, ו) כתב שלענין זה לא הושווה הכבש למזבח.
- ב. מתוך דברי התוס' (בד"ה ולא) מבואר שנקטו כדבר פשוט שכשמוסיפים על המזבח, צריך שבמקום התוספת לא יהא חלל תחתיו, אעפ"י שהמזבח כשר ללא אותה תוספת (ודברי ריעב"ץ בהגהותיו צ"ב).
- המזבח כולו היה אטום, מלבד הקרנות (כדלעיל נד) והחללים שבהם היו נבלעים המשקין. [כאמור, בימי בית ראשון לא היו שם חללים, שהיו סבורים 'מזבח אדמה' – אטום באדמה. אבל לבסוף סברו שתייה כאכילה].
- ב. אין לפחות את המזבח משיעור מזבח שעשה משה, ואין להגדילו על ששים אמה, כמדת הבית (ויאמר דויד: זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח לעלה לישראל).
- א. ברמב"ם (בית הבחירה ב, יז) מבואר שאין לפחות מזבח משיעור המערכה של מזבח משה – כלומר אמה על אמה, וגובה שלש אמות. ובבהגר"א משמע שחולק לענין שיעור הגובה, שאינו מעכב (עפ"י הגר"ז הל' בית הבחירה ב, ח).
- ובתוס' (ד"ה אף) מבואר [לתירוץ אחד] שאין להגביהו יותר ממה שהיה במקדש, עשר אמות (ע' יד דוד ושאר מפרשים).
- ב. הרמב"ם כתב שאין להוסיף ולא לגרוע על מדות המזבח. יש מפרשים שזהו רק לכתחילה, שאין לשנותו ממה שעשו עולי גולה, אבל מצד הדין אפשר להוסיף עד ששים (ע' יד דוד ובמפרשי הרמב"ם). ויש שכתבו שלדברי רבי יוחנן שוב אין צורך בתירוץ רב יוסף שדרשו עד ששים אמה, ולעולם יש לעשותו רק כפי שנמסר על ידי הנביא (עפ"י זבח תודה).
- ג. קרנות, כבש, יסוד וריבוע – מעכבים (לפי שנאמר בכלום המזבח). ואילו מדות ארכו, רחבו וקומתו – אינן מעכבות, (ובלבד שלא יחרוג מן המדות הנ"ל).
 מבואר בסוגית הגמרא שגם הכרכוב מעכב (כרכב המזבח); לדברי רבי יוסי ברבי יהודה זהו הסובב. ולדברי רבי זהו הכיור.
- ברמב"ם משמע שאין הכרכוב מעכב כלל. ועוד, אף למצוה בעלמא לא הזכיר כיור. וכן לא את הסובב שלא יחליקו הכהנים (עפ"י זבח תודה).
 נפגם המזבח או הקרן (או הכבש. רמב"ם) – פסול.
- מזבח הפנימי; במנחת חינוך (קג, א) צידד שדינו כחיצון שריבוע וקרנות מעכבים בו אבל מידותיו אינן מעכבות, שהוקשו המזבחות אהדי. וכן גובה המנורה אינו מעכב (שו"ת מהרי"ק עה ועוד).

ד. מקום הבנין יכלו להכירו על פי יסודות הכתלים.
מקום המזבח; אמר ר' אלעזר: ראו מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו. ר' יצחק נפחא אמר: אפרו של יצחק ראו, שמונת באותו מקום. ר' שמואל בר נחמני אמר: מכל הבית כולו הריחו ריח קטורת, ומשם הריחו ריח אברים.
ואמרו (ר' יוחנן; מתניתא) שידעו מקומו על פי עדות הנביאים שעלו עמהם, חגי זכריה ומלאכי.

ה. כרכוב – לשון היקף משוקע, חריץ. ונחלקו תנאים מהו; רבי אומר: זה כיוור (=תבליט צורות שונות) שעל קיר המזבח מסביבו, לנוי. ר' יוסי בר' יהודה אומר: זה הסובב.
ואמר רב נחמן בר יצחק: שני סובבים היו לו, אחד על קיר המזבח, למעלה מחציו. הקף בליטה קטנה החוגרתו סביב לנוי (והוא ה'כרכוב' לריבר"י). וסובב נוסף בגג המזבח מסביב, שתי אמות רחבו, והיה משמש להילוך לכהנים, וכדי שלא יחליקו היה משוקע ושפתו מוגבהת.

ו. הכבש היה בדרום המזבח (מפני שממנו פונים למזרח, ככתוב ומעלתהו פנות קדים. והרי למדו מים של שלמה שכל פינות לא יהו אלא לימין); ארכו ל"ב אמה [ונכללות בתוכן אמה יסוד ואמה סובב. ולדברי רב (נד.) לא היה יסוד באותו מקום] ורחבו ט"ז, ומגיע עד גג המזבח – גובה תשע אמות. נמצאת מדת שיפועו משך 3.55 אמות על כל אמה גובה.
קצה הכבש אינו נוגע במזבח אלא הפרש אויר (גדול וניכר. תוס') מפסיק בינו ובין המזבח, לקיים דין 'וריקה' בהקטרת אברי העולה.
רבנו חיים (בתוס' להלן פז:) כתב שהיה אויר יותר מאמה סובב, ודלא כדברי התוס' כאן (וע' בחזו"א יז,ה באורך).

שני כבשים נוספים היו יוצאים מהכבש המרכזי; אחד עולה באלכסון לכיוון מזרח עד שמגיע לסובב, ואחד יורד ממנו מערבה ליסוד (כדי שהכהן היורד מן המזבח יפנה ליסוד מערבי לשפוך שירים. עפ"י רש"י). ומובדלים מן המזבח כמלא נימה (כדי לקיים 'סביב' למזבח, וכן לקיים 'רבויע').
על מהותו וצורתו של הכבש במזבח הנחושת במדבר – לא מצאנו בו דבר מבואר (עתוס' וקרן אורה).

ז. גזירי עץ שעשה משה, גדלם אמה על אמה באמה גדומה (רבי ירמיה. רש"י פרש: קצרה וחסרה. והערוך גרס 'גרומה' ופירושו מרוחת ועודפת) או מצומצמת (רב יוסף, כפרש"י. כדי שלא יבלטו מהמערכה שהיתה אמה על אמה), בעובי מחק גודש סאה (וכמותן עושה לדורות. רמב"ם).
בספר שפת אמת (ביומא מה.) צידד לפרש הכוונה שלא היו ארוכים ורחבים יותר מאמה, אבל יתכן שהיו דקים וקצרים הרבה. ובוה יישב קושית התוס'.

דף סג

- צה. א. היכן נקמצות המנחות?
ב. איזו פעולה במנחה קודמת לקמיצה?
ג. אכילת שיירי המנחות, על ידי מי, היכן ומתי?
ד. מה דרשו מוקמץ משם?
ה. לענין מה הוקשו המנחה והחטאת?